

GRIGAS VALAN IUS

IDEALISTIN SOCIOLOGIJA

1. SOCIOLOGIJOS MOKSLO RAIDA

Socijologija arba bendrasis visuomenės mokslas dar iki paskutini laikotėbekovojo dėl savo pripažinimo viena iš sistematiškų ir atbaigtų mokslų disciplinų. Jau nuo pereinamojo šimtmečio vidurio ilgai ginytasi dėl sociologijos mokslo plotmės ir dėl jos tyrimams taikomų metodų. Atsirado net mokslininkai, kurie bandė rodinėti, kad socijologija kaip sistematiškas mokslas apskritai nėra galima. Iš tokių sociologijos priešininkų tektų suminti W. Dilthey¹ ir Hans Kelsen², kurie randa, kad sociologijos vienalyti metodologija nėra galima ir dėl to jos negalima es pripažinti atbaigtu, sistematišku mokslu. G. Simmelis socijologijai pripažįsta tik siaurą specifinį uždavinį — tyrinėti išorinės socialinio gyvenimo formas. Dėl to socijologija yra jam tik specialus socialinių formų mokslas, gi sociologijos, kaip bendrosios socialinių mokslų disciplinų galimumo jis nepripažįsta. Pagal jį visuomenės, kaip tokios nėra, o yra tik atskiri jos reiškiniai. Pastarasis gijo daugiau pasekų, jis sukūrė taip vadinamąją formalistinę sociologijos mokyklą.

Tačiau dauguma šios srities mokslininkų pripažįsta bendrojo visuomenės mokslo — sociologijos galimumą, tik jie skiriasi šio mokslo metodologija ir pagrindinėmis kategorijomis bei visuomenės ir individo supratimu. Šis vairumas ir nesutarimas sociologijos mokslė yra visiškai natūralus ir suprantamas, nes pagrindinė sociologijos problemų sprendime išeinama iš vienokių ar kitokių filosofijos bei pasaulžiūros principų. Socijologija, kaip dvasinis mokslas, yra giliai susijusi su filosofija ir pasaulžiūra ir dėl to jos vienalytiškumas, homogeniškumas, kuriuo šiek tiek pasižymi tikslieji mokslai, nėra galimas.

Peržvelgiant gausi paskutini laikotė sociologijos mokslo literatūrą, galima suskirstyti ją, kaip ir pačius sociologus, keturias grupes:

- 1) Socijologai, kuriems socijologija yra kauzalinis mokslas, jos tyri-

¹ Einleitung in die Geisteswissenschaften. 1883.

² Der soziale und juristische Staatsbegriff, ²1923.

mo metodai yra gamtos moksl metodai, ji yra „socijal fizika“ (Auguste Comte'as, Herbertas Spenceris ir kt.) — *nat ralistin socijologija*.

2) Socijologija, kaip mokslas apie „pilie i visuomen“, kiek ji pasireiskia priešingumu valstybei, — ši paži r pagrind Lorenzas v. Steinas ir Robertas v. Mohlis, pasigaudami Hegelio pilie i visuomen s s vokos, — taip vad. *Steino ir Mohlio visuomen s teorija* — šiandien nustojusi reikšm s ir pasek j .

3) Socijologija, ne kaip kauzalinis gamtos mokslas, bet kaip idealistine filosofija ir teistine pasaul ži ra paremtas dvasios mokslas — *idealistin socijologija*. ia reikia priskirti ir krikš ioni socialin doktrin .

4) Kaip nat ralistin taip ir idealistin *socijologija yra istorijos filosofija* ir tiria visuomen jos istorin j raidoj. Pagal ši paži r Comte'o, Markso ir kt. visuomen s teorijos yra nat ralistin ir Fichtes, Schelling'o ir kt. socialin s doktrinos — idealistin istorijos filosofija. Ta iau bendroji socijologija reikia skirti nuo istorijos filosofijos, pastaroji priklauso filosofijos sri iai ir visuomen s mokslams yra pagalbin mokslo bei filosofijos disciplina. Mano šio straipsnio uždavinys yra trumpai peržvelgti idealistin s krypties socijologijos raid ir suglaustai patiekti jos pagrindini problem sprendimo metmenis.

Atskiras socialin s problemas yra sprend , galima sakyti, visi filosofijos, teis s, istorijos ir kit humanistini moksl mokslininkai. Ta iau prie pilnos socijologijos mokslo sistemos pagrindimo prieita labai pamažu ir nebe t lo klaidžiojimo. Socialin s taikos laikais praktiškame gyvenime ir metafizikos klest jimo laikais moksle bei filosofijoj socialiniai klausimai nesukeldavo didesnio susidom jimo žmoni protams. Ta iau kai filosofija iš pažinimo teorijos m brautis psichologines, etines, kult rines ir paties žmogaus supratimo problemas (4. amžiuje prieš Krist , 17. 18. ir 20. amž.) arba kai politiniai, ekonominiai ir socialiniai kriziai bei jud jimai sukr sdavo socialinio gyvenimo pamatus (antikos žlugimas, viduramži pabaiga — reformacija ir ekonominiai laim jimai, pranc z revoliucija, industrializmas ir kapitalizmas, pasaulinis karas ir revoliucijos etc.), staiga socialin s problemas tapdavo aktualios.

Nors senov s graik filosofai visuomen s ir valstyb s s vok neskyr , ta iau tyrimas socialini problem , šalia valstyb s ir teis s teorij jiems nebuvo svetimas. Platonas ir Aristotelis, atrad keli iš kosmologini klausim žmogaus ir socialini žmoni bendruomeni problemas, sukur nedingstan ios vert s socijologines doktrinas, kurios tur jo didel s reikšm s ne tik t laik mokslui ir kult rai, bet ir socialiniam senov s Elados gyvenimui. V liau, kai graikus užvald rom nai, kai kartu su politine laisve jie nustoję ir politin s moral s, sunyko j tautiniai idealai ir sigal jo religinis pakrikimas, su taip vadinamuoju Stoa laikotarpiu (Seneka, Epiktetas, Marcus Aurelius) sunyko ir idealistin s socijologijos

laim jimai antikin s kult ros pasauly, užleisdami viet nat ralistiniam visuomen s supratimui. Tok palikim paveld jo jaunoji krikš ionyb . Pirmaisiais amžiais krikš ionyb buvo indiferentiška bet kuriems pasauliniams klausimams, taigi ir socialin ms problemoms. Ta iau v liau, siekdama pakeisti per šeim viso socialinio gyvenimo santvark , ji imasi tyrin ti ne tik valstyb s problemas (Augustinas), bet, išeidama iš krikš ioni religijos ir etikos princip , siekia sukurti, nors nepilnai, sistematiškai atbaigt , savo socialin doktrin — socijologijos sistem . Ši socialin teorija, paremta krikš ionišk ja pasaul ži ra, kuri visat supranta kaip Dievo ir Dievui sukurt vertybi ir tiksl srit , iš negyvosios ir neprotingosios prigimties per žmog eina dvasios pasaul ir Dievo pažinim . Krikš ioniškajai socijologijai kiekviena dvasin butis yra organiška visumos dalis, išsiskirianti savitomis teis mis ir prievol mis, kurios plaukia iš prigimtosios, dieviškosios teis s šaltinio. Krikš ioniškoji sen j amži socijologija, prad ta kurti Šv. Pauliaus ir Šv. Augustino viduramži scholastikoj, ypa Šv. Tomo Akvinie io raštuose, randa savo, t laik s lygose galim j , atbaigim . Paskir socijologijos problem sprendim randame viduramži teologijos, filosofijos ir etikos veikaluose, juose užtinkame pirmoj eil j bažny ios ir valstyb s santyki klausim . Scholastin viduramži socijologija, priešingai Platonui ir Aristoteliiui, pri jo prie valstyb s ir visuomen s s vok išskyrimo ir tuo b du paruoš keli socijologijai, kaip savarankiškai ir valstyb s teorijos nepriklausomai mokslo disciplinai.

Nauj j amži pradžioj nominalizmas ir kiti dvasin s kult ros puolimo reiškiniiai kartu su pakit jusiomis kio ir socialinio gyvenimo s lygomis prad jo griauti visuotin j viduramži krikš ioni pasaul ži r ir tuo sukr t idealistin socijologijos mokslo pamat . Universalistin krikš ioni prigimtoji teis paneigiama ir vis labiau sigali filosofijos ir socijologijos moksluose individualistinis — empiristinis visuomen s, teis s ir valstyb s supratimas. Marsilius iš Paduos, Althusius, Grotius, Hobbes ir kiti individualistin s prigimtosios teis s teoretikai pagrind modern j socijologijos, teisingiau nat ralistin s socijologijos moksl . Taip prigimtosios teis s individualizmas, taip ir švietimo empirizmas bei materializmas prijo prie kauzališkai mechaniško istorijos vyksmo ir visuomen s supratimo. Visas to laiko mokslas, taigi ir socijologija, buvo persi m s to meto materialistin s kult ros dvasia. Nuo pradžios 18-to iki vidurio 19-to šimtme io kult ros ir aukl jimo dvasios išraiška buvo Laplace'o pasaulio formul , pagal kuri buvo norima apskaityti, empiristiniu b du sužym ti visus žmonijos gyvenimo reiškinius, neišskiriant n socialini bei kišk j reiškini . Tada pranc zas Auguste Comte'as¹ (1798—1857), pasigaudamas

¹ Cours de philosophie positive 1830—1842, 6 tomai, iš kuri 3 paskutiniai — Socijologija.

grynai empiristini metod ir išeidamas iš jo paties pozityvistine pavadintos filosofijos, pagrind socijologij , kaip atskir gamtos moksl bei gamtos filosofijos disciplin . Socijologija jam yra mechaninio žmoni bendruomen s gyvenimo teorija („physique social“) ir visuomen yra jam grynai empiristiškai suprasta individ sumacija, organizmas („organisme social“). Pozityviniu gamtos moksl b du jis tiria socialinius reiškinius pagal j išviršin „koegzistencij ir sukcesij “. Socijologija terpiama eil n matematikos, astronomijos, fizikos, chemijos ir bijologijos moksl , kaip paskutin dalis t moksl grandin s. Visi šie mokslai sudaro „pozityviosios filosofijos“ turin . Comte'as skyr „social statik “ ir „social dinamik “, paskutiniosios rezultatas yra taip vad. „trij stadij d snis“ — teologin s, metafizin s ir pozityviosios (kult ros ir mokslo) stadijos. Jis iškelia socijologijoj organiškios analogijos id j , kuri toliau vyst Spenceris ir Schaeffle'is, suk r mechaniškai organišk j socijologijos mokykl . Visi dvasiniai, idealiniai visuomen s gyvenimo pradai išvedami iš išviršin s empirinio pasaulio aplinkumos — milieu teorija. Metafiziškos prad socijologijos moksle Comte'as atmeta, visa pas j persunkta pozityvizmu.

Comte'o užbr žta linija socijologijos mokslas eina iki 19-to šimtmeio antros pus s, patekdamas dvasin n takon tai gamtos moksl , tai istorijos, tai filosofijos to laiko tendencij ir pasukdamas karts nuo karto daugiau ar mažiau nuo bendrosios linijos atsitolinan ia kryptimi.

Anglijoj ir Pranc zijoj pereito šimtmeio socijologija tur jo daugiau gamtos moksl orientacijos charakter , gi Vokietijoj buvo labiau prisiliejusi prie filosofijos ir istorijos mokslo.

Nežymiai nuo Comte'o visuomen s koncepcijos nukrypdami ir išeidami iš gamtos moksl išsivystymo teorijos, Herbertas Spenceris, Wormsas, v. Lilienfeldas ir Alb. Schäffle suk r mechaniškai organišk j visuomen s supratim , o Bachofen, Morgan, Gobineau, Gumplowicz socijologij grind evoliucionistine ras s teorija. Socializmo visuomen s koncepcija yra iš Comte'o milieu — teorijos išplaukian io ekonomiškojo evoliucionizmo padaras su blogai suprastos Hegelio dialektikos priemaiš . Po to, kai gamtos ir dvasiniai bei kult riniai mokslai tapo griežtai atskirti, ir socijologija vis labiau išsilaisvina iš gamtos moksl priklausomyb s.

Visa eil mokslinink Vokietijoj pereitame šimtmeityje (kult ros istorikai Riehl, Freytag, Lamprecht ir teis s istorikai Savigny, Gierke) duoda socijologijai istorin charakter , o pagrindin s socijologijos problemos, jos metodologija ir kategorijos, tiriamos filosof veikaluose k. a. Cohen, Natorp, Stammler (Marburgo neo-kantianistai), Windelband, Rickert (Badeno mokykla), Scheler, Troeltsch, Max Weber etc. Socijologijai sufilosof ti ir sudvas ti daug pad jo didel s vert s vokie i idealizmo filosof (Fichte, Schelling, Hegel, Baader) ir romantik (Schlegel,

Novalis, Gorres, Müller etc.) palikimas. Šalia istorin s krypties sociologijoj atsiranda psychologin mokykla, kuri sociologinius klausimus band spr sti, išeidama iš žmogaus sielos punkto ir jo psichini element . ia tenka sumin ti šie vardai: Sombart, Tönnies, Simmel, Litt, Wundt ir kiti. Kai kurie šios mokyklos teoretikai sociologijos problemas bando padaryti psychologijos mokslo objektu ir nugin yti pa ios sociologijos, kaip savarankiško mokslo, galimum . Kartu atsiranda, kaip aukš iau min ta, formalistin kryptis sociologijoj arba taip vadinamoji socialini santyki teorija (Simmel, Vierkandt, v. Wiese), neigianti visuomen s, kaip substancijalin s s vokos esim ir suvedanti j socialin s funkcijos, formos bei santyki s vok .

Labai ryški paskutini laik metafizikon gr žimo tendencija nepaliko be takos ir sociologijos mokslui. Aišk s šitos takos liudijimai yra Paul Barth'o¹ pastangos sulieti sociologij su istorijos filosofija ir charakteringas Troeltsch'o pareiškimas, kad „be visuotinos pasaul ži ros jokia socialin s saja n ra galima“ ir kad mokslas apie visuomen , kaip toki , yra galimas tik tada „jei už jo stovi metafizika, kuri tiki tikr j realyb s pažinim , pasigaunant vienalytišk filosofini s vok bei kategorij “². Grynai metafizin charakter turi visai paskutini laik Othmar'o Spann'o universalistin sociologijos sistema, turinti tendencijos sukurti ši dien krikš ioniškosios kult ros pasauliui nauj socialin doktrin , arba teisingiau atgaivinti Platono — Aristotelio, viduramži scholastikos arba vokie i romantik — idealist universalizm dvasios moksluose, pritaikant j ši laik moderniojo mokslo ir kult ros reikalavimams. Žemiau paduodame šios Spann'o teorijos pagrindinius bruožus.

Metafizin s tendencijos ši dien filosofijoj ir sociologijoj sudar palankias s lygas krikš ioniškosios — idealistin s sociologijos atgaivinimui. Nuo viduramži pabaigos iki praeitojo šimtme io pradžios krikš ioniškoji sociologij beveik neparod gyvyb s ženklo. Tik su 19-tuoju šimtme iu prasid j s religinis atgimimas atgaivino ir krikš ionišk j sociologij . Iš paskutini laik katalik sociolog sumin tini šie vardai: A. Müller, Görres, Möhler, Ketteler, Hitze, Vogelsang, v. Hertling, A. M. Weiss, H. Pesch (Vokietijoj), de Maistre, Lammenais, Montalembert, de Mun (Pranc zijo), Newman, Manning (Anglijoj), Perin (Belgijoj), Liberatore. Toniolo (Italijoj), Decurtins (Šveicarijoj) ir t.t. Ta iau katalik sociologijos Nestoru reikia laikyti popiežius Leonas XIII., kuris savo dideliai reikšmingomis enciklikomis apie socialin klausim atgaivino tomistin filosofij ir iš užmaršties prik l viduramži laim jimus soci-

¹ Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, 1933³⁻⁴.

² Die Soziallehren der christl. Kirchen u. Gruppen, 1923³.

jalini moksl ir socialinio gyvenimo srity. Su Leonu XIII-ju prasi-
deda nauja Katalik Bažny ioj socialinio veikimo era, o kartu dingsta
taip pat katalik atšalimas visuomen s mokslams.

Reikia ia pažym ti, kad neži rint gan ilg eil vard idealistin s
socijologijos istorijoj, n vienas iki paskutini laik nedav pilnai atbaig-
tos socijologijos sistemos. Platonas, Aristotelis, Augustinas, Tomas Ak-
vinietis, vokie i idealistai bei romantikai ir kiti idealistin s pakraipos
mintytojai yra dav tik kai kuri atskir socijologini problem (socija-
lin etika, valstyb s teorija etc.) išsprendim , tik nedav susistemat-
izuoto socijologijos mokslo. Krikš ioni socialin s doktrinos k r jai
formulavo tik tuos pagrindinius principus, kuriais turi b ti sprendžiamas
paskutiniais laikais taip labai susipainioj s ir aktualus socialinis klau-
simas ir kuri reikalavo besiple iantis Kat. Bažny ios socialinis veikimas.
Atbaigta, metodologiškai pagr sta, kaip formaliniu taip ir turinio atžvilgiu
pilna idealistin s socijologijos sistema yra tik pastar j dviej dešimt-
me i mokslo rezultatas. J randame Vienos universiteto profesoriaus
Othmaro Spanno jo paties pavadintoj universalistine socijologijos teorijoj.
Laikydami Spanno universalizm katalikams pilnai priimtina socijologijos
teorija, ir bandysime duoti jos pagrindini min i metmenis.

2. UNIVERSALISTINIS ASMENS IR VISUOMEN S SUPRATIMAS

Reikia pirmiausia pasteb ti, kad Spannas vartoja savotišk ir gana
sunki terminologij . Nor dami išlikti suprantami, stengsim s, kiek tai
bus galima, t terminologij daryti paprastesn , nors, be abejo, nuo to
tur s kiek nuk sti atpasakojam j min i tikslumas bei originalumas.
Universalistine Spanno doktrina išd styta gausinguose jo veikaluose, kurie
sumin ti straipsnio pabaigoj, literat ros s raše. Savo sistemai Spannas
yra dav s visapusišk pagrindim . Universalistinis kategorij mokslas —
metodologija išd styta jo veikale „Kategorienlehre“, filosofiniai pagrindai
— veikaluose: „Schöpfungsgang des Geistes“, „Gesellschaftsphilosophie“
ir „Geschichtsphilosophie“, universalistin socijologijos sistem duoda
didžiausias jo veikalas „Gesellschaftslehre“, valstyb s teorijos klausimai
nagrini jami knygoj „Der wahre Staat“ ir kio teorija patiekiami veika-
luose: „Fundament der Volkswirtschaftslehre“, „Tote und lebendige Wis-
senschaft“ ir „Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre“.

Empiristinio gamtos moksl metod taikym visuomen s mokslams
Spannas griežtai atmeta. Socijologija jam yra ne kauzalinis, bet teleolo-
ginis dvasios mokslas, tur s tampr ryš su filosofija, *ir tai idealistine*
filosofija. Jis aiškiai pastato ir išsprendžia socijologijos mokslo prin-
cipini pagrind , b tent, kriterij klausim . Nat ralistin s socijologijos
kriterijum yra individas, empirinis žmogus, universalistinei gi Spanno

teorijai visuomen s mokslo kriterijum yra visuomen s, kaip dvasin s visuomen s voka. Universalistiškai organišk visuomen s, valstyb s ir kio supratim Spannas stato prieš mechanistin bei individualistin supratim , per kurio kritik eina prie universalizmo sistemos pagrindimo. Jis skiria dvi pagrindines visuomen s, valstyb s ir kio koncepcijas — empiristin ir idealistin . Pirmajai jis duoda individualizmo, antrajai — universalizmo vard . Individualizmui individas yra autarkiškas atomas, tur s nepriklausom egzistencij , o j susib rimas yra tik išorinis, mechaniškas. Individas ia yra visuomen s primatas, jos pagrindas. Individualizmas remiasi prigimt ja žmogaus teise. Ta iau reikia nepamiršti, kad yra dvi prigimtosios teis s : individualistin (Hobbes, Locke, Rousseau ir kt.) ir dieviškoji — lex naturalis, jus divinum (Plato, Aristoteles, Tomas Akviniētis). Prigimtosios teis s s vok gali b ti išvesta iš visa apiman ios dieviškosios visumos s vokos, o ne iš individo, žmogaus, „animal rationale“ s vokos. Pagal individualistin supratim individas yra visuomen s nepriklausoma, bet j kurianti, absoliuti s voka, gi visuomen yra tik mechaniškas, atomiškas individ susib rimas. Tok individo ir visuomen s supratim Spannas griežtai atmeta, pastatydamas prieš j universalistišk individo ir visuomen s koncepcij , pagal kuri dvasinis atskir žmoni santykiavimas yra svarbiausia ši s vok žym . Dvasin individo egzistencija yra s lygin , ji yra reikalinga kit individ egzistencijos. Taigi, individas jau savo esm je yra, kaip sako Spannas, nariškas ar dališkas (gliedhaft), yra skirtas gyventi, dvasin gyvenim kurti, kit nari bendruomen j. Individas savo dvasin egzistencij gyja ne pats iš sav s, bet iš bendravimo su kitais. Jis kuria save, kaip dvasin b tyb , tik b damas iš vidaus susij s su kitomis dvasin mis b tyb mis. Individ tarpusavis bendravimas, dvasinis j santykiavimas, o per tai j sijungimas visum yra tikrasis j buities šaltinis, j esimo s lyga. Tik per dvasin santykiavim su kitais, tik per visum individas dvasiškai gimsta ir tampa tuo, kas j skiria nuo gyvulio — protinga asmenybe.

Visuomen n ra mechaniškai suprast , nepriklausom individ suma, kurie a priori gatavi j prisideda, bet ji pati yra individ buities s lyga, ji yra dvasinis k rinys, kurio pagrindas n ra utilitarinis bei atskir žmoni naudingumo ar interes principu parentas, bet kuri savo egzistencij semia iš visuotinosios, absoliu ios visumos šaltinio. Visuma stovi aukšiau už dal , visuomen — aukšiau už individ . Individai n ra izoliuotos, pa ios savy pagr stos egzistencijos, bet j tapsmo galia (Werdekraft) gl di j dvasiniame s ryšy, visumoj. Iš ia ir vardas — universalizmas.

Pagrindinis sociologijos klausimas yra visuomen s aptarimas, jos s vokos nustatymas. Kas gi yra visuomen , kas yra socialiniai reiškiniiai? šiuos klausimus Spannas duoda sekant atsakym . Visuomen yra savaima individ nepriklausoma realyb , ji yra dvasin visuma — objek-

tyvioji dvasia. Visuomen yra „Noethon“, kuri tik dvasios akimis galima pažinti, suprasti, pergyventi; gi žmogus yra tik to „Noethon“, tos objektyvios dvasios dalininku, nariu. „Die Gesellschaft ist kein Kieselstein zum Greifen, sondern objektiver Geist, d. h. Geist, den ich erleben muss. Ich muss das Gedachte mitdenken können, das Erlebte miterleben können“. — „Der Mensch ist geistiger Mensch kraft seiner Gliedhaftigkeit im objektiven Geist. Jeder objektiver Geist ist ein Ganzes aus Gliedern“¹. Taip Spannas aptaria logišką individą ir visuomenę santykiu. Visuomenė yra kauzalinė gamtos, ja dvasios realybė, ji yra supraempirinė, spontaniška, prasminga ir *visuotiniška* (ganzheitliche) dvasios sritis. Visuomenė yra gamtos, bet dvasiniams vertybėms pasaulis, socialiniai reiškiniai kyla ne iš kauzalinio atskiro ir savarankiško individo savitarpio santykiavimo, kaip mano individualistai, bet jie yra patys specifiniai, visuomenės, kaip dvasinės bendruomenės, reiškiniai. Visuomenės savo galiausiai esmė yra *savaime* dvasinė realybė, visi jos elementai — kaip veikimo taip ir objektyviai dvasinio pobūdžio — yra struktūrinės dalys, kurios organiškai tarpusavyje yra susijusios ir izoliuotai, pačios savyje negalimos. Dvasinė bendruomenė yra todėl nei sumacija psichinių žmogaus tak vienas kitam, nei vien tik psichologinis faktas, bet ji yra dismembracija (Gliederung), dvasinė koreliacija, šios esmės glaudžiai visumos sąvokoj. Visuomenė, suprantant kaip dvasinę visumą (Ganzheit) ir kaip tokią padarant socialiniai reiškiniai tyrinėjimo kriterijum, natūralistinės socijologijos, paremtos ant individo, visuomenės atomų, sąvokos, pagrindai tampa visiškai sukirsti. Visuomenė tuo būdu tampa nauja esimo plotmė (Ebene von Dasein), pastatyta prieš kauzalinę bei psichologinę atskiro individo sumacijos principą. Visuomenė yra dvasinė visuma, susidaranti ne iš konkrečių psichologinių vyksmų (Vorgänge), bet egzistuojanti kaip ir kiekviena visuma savyje — iš būtinai dvasinio santykiavimo išplaukiantieji elementai.

Žmonių santykiavimo, koreliacijos sąvoką papildo nariškumo bei dalingumo sąvoka, kitaip sakant, dvasinio dalyvavimo supraindividualinį visumoj savybės sąvoka. Šitas dalingumas, dvasinio dalyvavimo savybė individo nenaikina, bet priešingai jį individualizuoja, pažadina ir kuria jo dvasinę esmę. Dvasinį visumoj glaudžiai gyvenimo ir kūrybos pradai. Izoliuotas, autarkiškas individas negalėtų pasireikšti dvasiškai, kūrybiškai, jame negimtų jokia mintis, idėja, joks jausmas, nepasireikštų valios veiksmai, jei jis nebūtų dvasiškai susijęs su visuma ir jos dalimis — kitais individualiais. Visa, kas dvasiškai tik dalingume (Gezweiung) pasireiškia, individualinė siela yra subordinuota supraindividualiniam visumoj, jį šioj

¹ Cit. iš prof. Spanno paskaitų užrašų.

gyja tapsmo gali , ia pasireiškia jos vita propria, jos specifinis gyvenimas.

Bendravimas tarp dviej draug , motinos — vaiko, mokytojo — mokinio, k r jo ir jo skaitytojo bei steb tojo, *yra tai, kame gl di* objektyviojo dvasingumo pradus visuomen j. Tatai n ra atomiškai suprstas santykiavimas atskir dvasini b tybi , kurios atskirai ir izoliuotai visai neegzistuoja. Pavaizduojant žmogaus fizinio organizmo analogij matome, kad gerkl yra gerkle d lto, kad šalia jos ir joje yra širdis, kraujo cirkuliacija etc.; taigi kuriantis nariškumas vis atskir k no organ yra tai, kas gerklei suteikia jos esim . Dvasinis pradus draug , meninink , filosof bendravime pasireiškia, aktualizuojasi, išimtinai, tik kaip nariška visumos dalis. *Visuma (Ganzheit) yra pagrindin savyb bendruomen s, dalingumas bei nariškumas (Gliederhaftigkeit) — pagr. savyb atskiro individo.* Individas niekad ne stengia išsiveržti iš visumos rib , genijus neištr ksta iš bendruomen s r m , tik jo sielos galios aktualizuojasi, pasireiškia savo maksimume.

Taigi, visuomen s aptarimas, jos esm s supratimas gali b ti dvejopas, sulig to, koks yra šios s vokos nustatymo kriterijus, individas kaip socialini reiškinii kardinalinis punktas, primatas (individualizmas) arba visuma, kurioj individai pasireiškia tik kaip dalys, organai (universalizmas). Individualizmas visuomen , valstyb , taut ir visus socialinius samb rius bei reiškiniius sumezga su individo s voka, žmogus yra tas centrinis punktas, apie kur ir kuriame sukasi, aktualizuojasi visas dvasinis k rybos pasaulis. Pagrindin individualizmo forma yra prigimtoji teis , pagal kuri individai laisva sutartim (Rousseau-Contract social) suk r valstyb . Anarchizmui, machiavelizmui ir kitoms individualizmo formoms individas yra realyb , visuomen — fikcija.

Individualistin , visuomen s supratim mes randame pas senov s sofistus, v liau per machiavelizm , švietim , prigimt j teis ir liberališk j valstyb s teorij , jis užvaldo žmoni protus ir širdis. Mums, individualizmo laiko dvasioj išaugusiems, jis išrodo kaip savaimė suprantamas, ir kiekvienas bandymas, bet kuri problem išspr sti, išeinant ne iš žmogaus punkto, mums išrodo labai nesuprantamas, svetimas ir nepriimtinas. Rodos, negali b ti mažiausios abejon s, kad visuomen susideda iš atskir žmoni , o ta iau., pasta ius klausim , kas yra individas, dvasinis žmogus savo esm je ir ar iš tikr j jis yra visiškai savarankiškas, savaima realyb , dvasinis atomas pats savy absoliutus, mes prieiname prie kit rezultat . Kai mes iškeliamo šiuos klausimus, pamatome, kad individas n ra dvasiškai pats savy atbaigtas, autarkiškas ir kad visuomen n ra tik mechaniška individ suma, visuma yra logiškai prieš dal , ši be visumos n ra galima, dalis iš visumos semia savo esim . Individas yra žemesnio rango realyb .

ta iau jo savarankiškumas, specifiškumas, jo moral vert ir atsakingumas tuo nenugin ijamas.

Žmonijos dvasios istorijoj ir jos kult rin j pažangoj universalizmas yra suvaidin s daug didesn vaidmen , kaip individualizmas. Visuomen s ir valstyb s supratimas, j s vokos pas Kungfust . Upanišadus, Zend-Avest , Platon , Aristotel , neo-platonikus, scholastikus, vokie i filosofus — idealistus ir romantikus yra universalistinis. Nusikreipimas nuo šios pasaul ži ros ir kult ros išdvas jimas buvo puolimas, regresas. Mes gyvename šio dvasin s kult ros nupuolimo laikotarpy, mes esame individualistiškai-liberališkai išaukl ti ir d lto universalistin individo ir visuomen s koncepcija mums gali išrodyti perd ta, nereali, paneigianti žmogaus vert ir jo vaidmen . — Ta iau universališkai suprastas individas pastatomas jam atitinkamoj aukštumoj, iškeliamo jo dvasin vert , kuria buvo at m s materijalizmas, padarydamas j mechanišk akstin stumiama mašina, determinuot ir supainiot akl gamtos vyksm . Visuomen yra dvasing ir daling žmoni bendruomen , supraindividual ir kurianti realyb , ji yra grynai moralin s voka, ne utilitarinis susib rimas. Iš ia pasirodo galima socijalin etika. Dvasia ir moral vieno veda dvasi ir moral kito, individualin moral veda visuotin j moral . Socijal etika yra virš individo etikos. Individualizmas skelbia autonomin moral ; individo socijalinis nusistatymas, poelgiai yra paremti naudingumo motyvu, d lto tikroji socijalin etika ia n ra galima. Taip pat dorinis atsakingumas gali b ti pagr stas tik ant visumos ir dalingumo kategorij . Universalizmas atomišk suverenitet , paremt absoliu iu atsakingumu ir mechanišk milieu-teorij paremt absoliu iu individo neatsakingumu padaro negalimu. Individualizmas skelbia individo savarankiškum , izoliacij , laisv , — universalizmo postulatas yra ryšys (Verbundenheit), dvasinis bendravimas (kuriame gl di aukš iausias „aš'o“ produktingumas), vietoj laisv s atsistoja teisingumas. Individo savas esimas, laisv , jo vita propria n ra kažkas subjektyvaus, jis yra, galima sakyti, b das, priemon (Weise), kurioje visuma kuriasi, per kur individas reprodukuoja savy visum . Traukinys gali greitai arba l tai važiuoti, bet iš b gi išeiti jis negali, taip lygiai „aš“ gali b ti tobulas arba išsigim s — netobulas visumos indas, bet negali iš j rišan ios visumos ištrkti — kitaip jis b t dvasiškai mir s. Analogija: — jei atmosferoj neb t oro, fizinis žmogus uždust . Kas yra visuma pati savy — savo esm je, yra jau ne socijologijos, bet ontologijos klausimas. Socijologijai pakanka filosofin s analiz s rezultato, kad visuomen turi dalingos sistemos (Gliederbau) strukt r ir kad viskas joje perd m yra nariška.

3. VISUOMEN S TURINYS IR STRUKT RA

Aptar visuomen s s vok ir jos esm , mes statom s klausim , koks yra visuomen s, kaip realaus istorinio fakto, turinys ir vidujin jos strukt ra?

Iki šiol, svarstydami visuomen s s vok (visuma ar sumacija, dismembracija ar savitarpiškas santykiavimas), mes sukom s apie bendr j jos prigimt ir pri jome prie formalin s jos s vokos. Per formalin visuomen s s vok mes turime prieti prie jos realiosios s vokos, prie jos turinio ir strukt ros, t. y., išsiaiškinti, kaip toji visuma diferencijuojasi dalimis, koks t dali pob dis etc.?

Socialiniai reiškiniai aktualizuojasi per šiuos du elementus: jutimas (Empfindung) ir veikimas (Handlung). Jutimas ia imamas plaioj pras m j, juo suprantamas ir fizinis jutimas, ir galvojimas, nor jimas ir jausmas, nuotaika etc. Šis pas paskir žmog niekad nepasireiškia savaime, bet kaip pažadintas arba pažadinantis, visada tik bendrai, kartu su jutimu kit žmoni — jutim visuma.

Pirmapradiškos (ursprüngliche) dvasin s bendruomen s yra mokslas, menas, religija ir filosofija, kurios realizuojasi labai vairose, konkreiose ir aiškiose formose : draugavimas, meil , vedybos, religinio misticizmo nuotaika, estetinis pasitenkinimas etc. — šios konkretizuojasi per organizacinius samb riuos (šeima, valstyb , bažny ia, mokykla, ekonomin s bei politin s dr-jos etc.). Toki bendruomeni turinys, kiek jis siekiamas gyvendinti, yra *veikimo tikslas*. Veikimo tikslas yra nelyg s savo svarba ir verte, jie grupuojasi pagal rang (Rangordnung). Pirmapradiška gyvenimo tiksl sistema sukonstruota pagal rang yra išreikšta dorovingume, moral je ir teis je. Gyvenimo vertybi sfera yra praktikoje niekada ne gyvendinama tiksl sistema — d lto ji skatina tobulum ir k ryb .

Veikimastarnauja tam:

1. kad, pasigaunant tam tikr priemoni , pasiekt tiksl (ekonominis veikimas). Šis ekon. veikimas yra savo ruožtu, kompleksas vairi veikimo form arba priemoni sistema tikslams siekti (kis);

2. *veikimas išreiškiantis sielos b sen* , — pav. *kalba*, d stanti filosofines problemas, tarpininkaujanti intelektualinei k rybai, *tapyba*, konkretizuojanti menininko sielos jausm — *vaizduojantis veikimas*;

3. aukštojo rango veikimas, — veikimas, skatinantis visok kit veikim , — organizacinis veikimas — *organizacija*.

kis yra aukštesniems tikslams tarnaujanti, j priklausoma priemoni sistema, gi kalba, tapyba, organizacija pareiškia, konkretizuoja sielos gyvenim . Taigi, veikimas iš vienos pus s yra tarnaujantis, iš antrosios pus s vaizduojantis, konkretizuojantis, galima sakyti, realizuojantis dvasi . Ekonominis ir organizacinis veikimas galimas tik tarp daugelio žmo—

ni, — veikianti bendruomen — kooperacija. Dvasinis santykiavimas iššaukia *jutimus*, ekonominis bei organizacinis bendradarbiavimas iššaukia *veikimus*, pastarj, kaip tarnavimo pob d turin i, pagrindas yra dvasinis santykiavimas.

Dvasinis kult ros ir visuomen s turinys siekia realizavimo, jis konkretizuojasi tam tikrose organiškose veikimo sferose: — korporacijos, sluoksniai (Stände), individualistiškai — klas s — luomai. Individualist (ypa marksist) paži ra, kad klas yra sumacija lygios social s pad ties žmoni , yra klaidinga. Iš tikr j , klas , teisingiau tam tikras visuomen s sluoksnis, korporacija (Stand), yra iš esm s nariška *veikimo* srities sistema, samb ris, jungtas bendr j visuomen s turin bei kult ros visum . Ši veikimo sistema yra reikalinga tam tikro skai iaus žmoni , kaip veikimo (funkcijos) subjekt (Träger von Leistungen). Šis veikimo samb ris susidaro ne per individ sumacij , bet j , kaip visum , patys individai jungiami, dvasiniai inkorporuojami.

Be toki veikimo samb ri , dalini visum (Teilganzen), visuomen s turiny gl di dar ypatingi, vienalytiški ir lyg atbaigti dvasiniai samb riai (Einheitserscheinungen): *tauta, teis* (vairi teisi visuma), *valstyb* („Einheitserscheinung“ vis organizacij). Valstyb yra organizacinio veikimo srities visuma. Ji yra ne kas kitas kaip korporacija su tam tikrais specifiniais uždaviniais, ji yra aukš iausio rango korporacija (Höchststand) ir priži ri kit korporacij veikimo darnum . Aukš iausios korporacijos s vokoj, jos esm j, gl di tikrasis pradas to, k individualistin valstyb s teorija klaidingai vadina *suverenitetu*. Taip suprasta valstyb išrodo visai kitaip kaip ši dien centralistin valstyb , jos veikimo sfera sumaž ja, valdymo momentas beveik atpuola (analogija: dabartin Kat. Bažny ios hierarchin organizacija). *Valstyb n ra iš tautos suverenumo postulato išplaukianti tvarkos, valdymo ir apsaugos institucija, bet ji yra vertybi pasauliui tarnaujanti ir veikimo srit reguliuojanti korporacija.*

Sumin t sias dalines visumas (Teilganzen) galima taip suskirstyti:

- 1) grynai dvasin s objektivacijos (religija, mokslas, menas, filosofija),
- 2) doroviniai normuojan ios, vert bei rang nustatan ios dalin s visumos (dorov , etika),
- 3) dvasin turin išreiškian ios, vystan ios ir realizuojan ios dal. visumos — organizacinio veikimo sritis (bažny ia, valstyb , korporacijos),
- 4) priemoni sistema (dalin visuma) tikslams siekti (kis).

Šios dalin s visumos, dvasin s bei veikimo — organizacin s sistemos, pagal j rang ir apimt , yra hierarchiškai išlaipsniuotos (Stufenbau der Teilganzen), pavyzdžiui, žmonijos kult ra yra virš tautos kult ros, tautos kult ra — virš atskiro luomo — korporacijos kult ra, valstybi s junga — virš valstyb s ir t.t. ir t.t.

Nevisos dalin s visumos yra pirmapradiškos, atbaigtos, vienos savo turin semia iš kitos (pav. atskira korporacija — luomas iš tautos etc.). Iš ia kyla primato arba rango s voka, Aristotelio išreikšta sakiniu „Visuma yra virš dalies“. Pavyzdžiui, tauta yra virš valstyb s, nes pirmoji yra dvasin dalin visuma, antroji yra veikimo dalin visuma ir, kaip tokia, žemesnio rango. Iš dvasini dalini visum metafizin s (religija, filosofija) yra aukštesnio rango už kitas (mokslas, menas) ; iš veikimo dalini visum organizacin s dal. visumos yra aukštesnio rango už kitas (valstyb yra virš kio etc.).

Tiek, suglaustai, tenka pasakyti apie visuomen s turin ir jos vidujin strukt r pagal universalin Spanno teorij .

4. IŠVADOS

Šitaip suprasta socijologija gyja visiškai kitok pob d, negu ji iki šiol yra tur jusi. Spannas, duodamas šiam mokslui visai naujus pagrindus, nustat jam savit ir nauj metodologij . Idealistin -universalistin socijologija yra pagr sta kategorijomis, išplaukian iomis ne iš santykio priežas ties : pasekm , bet iš santykio visuma : dalis. Logiškas atskir socijologijos kategorij , s vok nustatymas, j aptarimas yra galimas tik išeinant iš *visumos* s vokos, kaip pagrindin s.

Kaip aukš iau mat me svarbiausios kategorijos yra šios : *visuma* (Ganzheit) su jos *dismembraci ja* (Ausgliederung) bei pasiskirstymu *dalines visumas* (Teilganze). Dismembruotos visumos dalys ir dalin s visumos yra organiškai, teleologiška prasme, *susijungusios tarpusavy* ir tarpiška jungtos visumos turin — *Sangr žinio s ryšio* (Rückverbundenheit) kategorija. Dismembracijos s voka suponuoja *primato* arba *rango* s vok , ši nustato dalin s visumos artimum bendrajai visumai. Visuma yra organiška, jos dalys bei dalin s visumos n ra lygios vert s, rango bei artimumo pa iai visumai atžvilgiu, — *hierarchijos* (Rangordnung) kategorija. Taip pat nevienodas yra atskir visumos dali joj, toj visumoj, dalyvavimo pasireiškimas, j funkcionalumas (teleologine ne mechanistine prasme), d lto šalia rango kategorijos atsiranda *veiklos, funkcijos* (Leistung) kategorija. Ši kategorija organizacijos moksle, valstyb s teorijoj ir ypa kio moksle yra pagrindin . Ne vert s ir kainos, bet veiklos, kio reiškiniai funkcionalumo problema yra svarbiausia kio moksle.

ia sumin tos s vokos, kategorijos, visumoj paimtos, sudaro vienali tišk ir visiems socialiniams mokslams bendr metodologij . Nors visuomen s ir jos dalini visum (samb ri) vidujin strukt ra yra labai vari, ta iau ir ia sumin tos pagrindin s kategorijos, s vokos negali b ti lygiai ir toj pa ioj prasm s apimty vartojamos.

Visa iki šiol pasakyt suglaudus, reziūmavus galime išreikšti šiomis tezėmis:

1. Socijologija, kaip sistematiška ir savarankiška mokslo disciplina gali būti pagrįsta empirine — individualine arba idealine — universaline individo ir visuomenės koncepcija.

2. Sulig to, koks kriterijus, individas ar visuomenė kaip dvasinė visuma, dedamas socialini reiškiniai tyrinėjimo pagrindu, skiriame dvi pagrindines socijologijos mokslo kryptis: — individualistin ir universalistin.

3. Idealistin - universalistin socijologija išsėina ne iš individo, bet iš visuomenės vokos. Visuomenė yra jai savaima, individ nepriklausoma realybė, ji yra dvasinė visuma — objektyvioji dvasia. Individas savo esmėje yra nariškas, skirtas gyventi kitam nari bendruomenėje, visuomenėje, jo dvasinė egzistencija yra sąlyginė ir reikalinga kitam individ egzistencijos.

4. Pagrindinės socijologijos kategorijos (visuma, dismembracija, hierarchija etc.) išplaukia ne iš santykio priežasties — pasekmė, bet iš santykio visuma — dalis.

5. Universalistin individo ir visuomenės koncepcija neprieštarauja krikščioniškajam žmogaus ir visuomenės supratimui, priešingai, tomistinė filosofijoje ji randa savo pagrindimą. Universalizmo doktrina pripažinta taip pat Popiežiaus Pijaus XI enciklikoje „Quadragesimo anno“.

LITERATŪRA

Socijologijos ir jai artimų sričių literatūra yra labai gausinga. Čia sumini beveik vien tik idealistai socijologai ir jų veikalai arba idealistinei bei krikščioniškajai socijologijai artimi autoriai.

Leo XIII — Enciklikos. —

Hertling G., — *Recht, Staat und Gesellschaft*, München 1906.

Pesch H., *Lehrbuch der Nationalökonomie*, 5 Bde, Freiburg i. Br. * 1924 etc.—

Perinch., — *Les lois de la société chrétienne*, 1876. —

Schilling O., — *Die Staats- und Soziallehre des hl. Augustinus*, Freiburg i. Br., H. 1910. —

Schilling O., — *Die Staats- und Soziallehre des hl. Thomas v. Aquin*, Freiburg i. Br. H. 1923. —

Schilling O., *Die Staats- und Soziallehre des Papstes Leo XIII*, Freiburg i. Br., H. 1925.

Schilling O., — *Christliche Gesellschaftslehre*, Freiburg i. Br. 1926. —

Depoię S., — *Le conflit de la morale et de la sociologie*, 1912. —

Meyer Th., — *Die christl. — eth. Sozialprinzipien und die Arbeiterfrage* — 1904*. —

Schwer W., — *Leo XIII (Klassiker kath. Sozialphilosophie I)* 1923. —

„ „ — *Gesellschaft u. Gesellschaftslehre (Staatslexikon II Bd., 1927)*.

Seipel I., — *Nation und Staat*, Wien, 1918. —

Weiss A. M., — *Soziale Frage u. soziale Ordnung*, 1904⁴. —

Österr. Leogesellschaft (Klagenfurt) — *Die neue Gesellschaft*, 1932. — (ypatingai rekomenduotinas veikalas, — naujosios kat. socijologijos pagrindai).

- S p a n n O., — Gesellschaftslehre, Leipzig 1923³.
 „ „ — Der wahre Staat, Leipzig 1923².
 „ „ — Die Kategorienlehre, Jena 1924. —
 „ „ — Fundament der Volkswirtschaftslehre, Jena 1923³. —
 „ „ — Tote und lebendige Wissenschaft, Jena 1930³. —
 „ „ — Der Schöpfungsgang des Geistes, Jena 1928. —
 „ „ — Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre, Leipzig 1932²¹.—
 „ „ — Die Gesellschaftsphilosophie, München 1928. —
 „ „ — Die Geschichtsphilosophie, 1932.
 „ „ — Klasse und Stand, Rangordnung, Soziologie, Universalismus
 (Handwörterbuch der Staatswissenschaften). Jena. —
 B a x a J., — Gesellschaftslehre von Platon bis Friedrich Nietzsche, Leipzig
 1927. —
 B a x a J., — Einführung in die romantische Staatswissenschaft, Jena 1923.—
 „ „ — Adam Müllers Elemente der Staatskunst, Jena 1922. —
 H e i n r i c h W., — Das Ständewesen 1932. —
 D u n k m a n n K., — Der Kampf um Othmar Spann 1928. —
 L o n g e r t W., — Liberale oder organische Staats - und Wirtschaftsordnung,
 Berlin, 1931⁴. (Bücherei des Ständestaates). —
 S p a n n u. L o n g e r t — Ständisches Leben (Blätter für organische Geselli-
 schaftu. Wirtschaftslehre, Berlin — Wilmersdorf). —
 B ä u m e r G., — Der soziale Gedanke in den Weltanschauungen des 19. Jahr-
 hunderts, 1910. —
 S c h ä f f l e A., — Bau u. Leben des sozialen Körpers, 4 Bde, 1875/78. —
 S e h e l e r M., — Zur Soziologie u. Weltanschauung, München 1932. —
 T ö n n i e s F., — Gemeinschaft u. Gesellschaft, Jena 1925^{4*5}. —
 T r o e l t s c h E., — Die Soziallehren der christl. Kirchen u. Gruppen 1923³. —
 V i e r k a n d t, A., — Gesellschaftslehre, Leipzig 1922. —
 W i e s e L., — Allgemeine Soziologie I, 1924. —
 W u n d t W., — Völkerpsychologie, Leipzig 1904. —
 C o m t e A., — Cours de philosophie positive, 6 t. 1839/42. —
 Vysk. P a l t a r o k a s, — Socijalis klausimas. Kaunas 1921. —
 P r e l. Š a u l y s, — Socijologija, Kaunas 1920. —
 Š u l t S., — Žmogaus ir pilieio teisi pareiškimas, Kaunas 1921. —
 „ „ — Evoliucijos keliai ir revoliucijos dsniai, Kaunas 1919. —
 Š a l k a u s k i s St., — Kultūros filosofijos metmens, Kaunas 1926. —
 „ „ — Visuomeninis auklėjimas, Kaunas 1926. —
 J u o d e i k a V., — Naujos socialinio gyvenamo gairės, „Vairas“, Nr. 11, 1933.
 „ „ — Socijalinis katalikų pasaulis, KVC leidinys.
 T. P e s c h S. J. — Krikščioniškasis solidarizmas, 1917.
 V a l a n i u s Gr., — Krizė visuomenės moksluose, N. Romuva, 113 Nr. 1933.
 „ „ — Othmaro Spanno universalizmas, Židinys, 12 Nr. 1932.
 „ „ — Socijalinis romantizmas, Židinys, Nr. Nr. 8—10, 1930.
 „ „ — Nauja orientacija kultūroje ir praktikoje, „Vairas“
 Nr. 11, 1933 m.